

VICTOR VLAD DELAMARINA: CULTURAL PREMISES AND POETIC ASPIRATIONS

Gabriela Benga-Țuțuianu, Scientific Researcher III, PhD, "Titu Maiorescu" Socio-Humanistic Institute of Research, Timișoara

Abstract: Victor Vlad Delamarina was a Romanian writer and painter who lived in the late XIXth century. The cultural memory says that he is the first Romanian dialectal poet, but unfortunately nowadays he is almost forgotten. His short life (he died at 26) reflects the way in which a cultural background may influence an individual evolution.

Sofia Vlad, Victor's mother, was deeply involved in the cultural activities that took place in Banat. Many of Victor's relatives chose to be an important part of Romanian emancipation (from both cultural and political points of view), too. Victor Vlad was brought up in a family delighted with literature, drawing and music, but also truly interested in Romanians' civil and political rights. The first part of the study focuses on Sofia Vlad's portrait and reconstructs the dynamic cultural atmosphere in Banat, in the end of the XIXth century.

Victor Vlad's first literary attempts were encouraged by one of his teachers in the Military School. The shadows that surrounded his literary beginnings and work are thrown away in a particular part of the paper, which offers a historical approach of this problem. Finally, the poems written by Delamarina (Victor Vlad's literary nickname) are thematically and stylistically analysed. What Delamarina's poetry emphasized is the search of a story with a certain message. The poet avoided the staggering perceptions but he was deeply interested in characters and expressiveness of his native dialect. His tireless desire for quest (travelling by sea or exploring different art forms) led him to a new literary path: the dialectal poetry.

Keywords: cultural background, family, quest, story, dialectal poetry

De cele mai multe ori, despre Victor Vlad Delamarina se știe doar că a fost primul „poet dialectal” (Maiorescu 1898: 119) din literatura română. Poezia în grai pare a fi condamnată la uitare, iar despre prozatorul, memorialistul și acuarelistul Victor Vlad nu s-au spus niciodată prea multe. Totuși, prin Delamarina (pseudonimul literar al lui Victor Vlad) se deschide un drum și se reflectă un anume fel de așezare în lume. Recuperarea scrierilor lui Victor Vlad Delamarina intră în mecanismul firesc al buneii înțelegeri a literaturii și a evoluției culturale, în sensul ei larg.

Prin mama lui, Sofia Vlad-Rădulescu, Victor Vlad se înrudea cu două dintre familiile de vază ale Banatului: familiile Brediceanu și Dobrin. Cornelia, una dintre surorile Sofiei Vlad-Rădulescu, era o muziciană pasionată (pianistă și coristă), dar și actriță. A devenit soția lui Coriolan Brediceanu¹. Cealaltă soră a Sofiei, Elena², s-a căsătorit cu George Dobrin, faimos avocat bănățean, primul prefect român al județului Caraș-Severin după Marea Unire din 1918.

¹Coriolan Brediceanu (1849-1909), avocat, om politic. Născut la Lugoj. Membru al Comitetului Central al Partidului Național Român. Deputat în Dieta Ungariei. A fost avocatul apărării în mai multe procese politice intentate unor publicații și oameni politici români, inclusiv lui Valeriu Braniște. A sprijinit intens acțiunile culturale din Banat.

² Elena Dobrin, pianistă, îl seconda pe Ion Vidu la conducerea „Reuniunii de cântări și muzică” din Lugoj.

Sofia Vlad-Rădulescu s-a născut în 24 decembrie 1951 în comuna Ciacova. Era fiica Paulinei și a lui Constantin Rădulescu³, avocat și inginer. A fost „o femeie de elită” (Bistrițianu 1943: V), una dintre redutabilele animatoare ale unei vieți culturale efervescente, așa cum a fost cea a Lugojuului din ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. De foarte tânără citea, scria, desena, participa la serate muzicale⁴ organizate la Lugoj de tatăl său, Constantin Rădulescu, de profotiscul comitatens Filip Pascu și de un farmacist italian, Franz Galliny. Programele acestor serate includeau muzică românească, dar și piese din repertoriul clasic. Se cântau, bunăoară, opusuri din Mozart, Mendelssohn-Bartholdy, Beethoven, Franz Liszt. Printre invitații acestor serate s-au aflat Alexandru Mocioni⁵ (și el un bun pianist și compozitor) și Nică Iancu-Iancovici⁶, un faimos lăutar lugojean. La pian, adesea era Sofia Rădulescu. A concertat de două ori la Timișoara unde, în 1866 a interpretat *Piesa română* de Saligny iar în 1868 a ales *Românul de sub munte*, potpuriu de arii române, reluat într-un concert la Arad în 1869 (cf. Stan, Luchescu 2009: 25-28).

În 1869, Sofia Rădulescu s-a căsătorit cu Ioan Vlad⁷, un avocat erudit, prim-pretor în Satu-Mic (actuala comună Victor Vlad Delamarina). Au avut patru copii: Victor (1870-1896), Lucia (1873-1913), Laura (1877-1956) și Paula (1875-1884). Înclinațiile artistice ale Sofiei Vlad s-au împărțit: Victor a preluat sensibilitatea literară și plastică, Lucia a moștenit talentul muzical al mamei. Coristă a „Reuniunii Române de Cântări și Muzică” din Lugoj, Lucia a fost solistă în rolul Anicăi din operata *Crai nou* de Ciprian Porumbescu, cu spectacole la Lugoj, Timișoara, Caransebeș, Arad și Sibiu. În 1881, soții Vlad au plecat la București pentru a lua parte la manifestările prilejuite de încoronarea regelui Carol I. În timpul călătoriei, Ioan Vlad a contractat o răceală gravă. În 1883, pentru a oferi fiicelor ei o educație românească, Sofia Vlad-Rădulescu s-a mutat la București împreună cu acestea iar Victor Vlad, elev la gimnaziul din Lugoj, a rămas în grija bunicilor. În același an, într-un sanatoriu din Budapesta, în ziua de 25 decembrie, s-a stins Ioan Vlad. A fost înmormântat în cimitirul „Kerepes”⁸, unde se odihnea și Eftimie Murgu⁹. La București, Sofia Vlad-Rădulescu a fost profesoară de pian și de limba germană la Azilul „Elena Doamna”. Loviturile sorții nu au ocolit-o nici în Regat: fiica cea mai mică, Paula, a murit în 1894. În același an, Victor a fost exmatriculat din gimnaziul lugojean, din motive politice. Sofia Vlad a hotărât să-l aducă la București, elev la Liceul „Sf. Sava”. Nici cariera ei de profesoară nu a fost fără greutate. A fost exclusă din corpul profesoral al Azilului „Elena Doamna”, în 1887, după un episod care a inclus intrigi țesute de

³ Constantin Rădulescu a fost avocatul familiilor Mocioni și al Consistoriului Ortodox Român din Caransebeș. A fost ales primar al Lugojuului.

⁴ O astfel de întâlnire între cei interesați de muzică era numită în epocă *Musikproduction* (lb. germ.).

⁵ Alexandru Mocioni (1841-1909), om politic, deputat (în mai multe legislaturi) în Camera Ungară a Parlamentului de la Budapesta. Militant pentru drepturile românilor din Banat și Trasilvania. A propus și a sprijinit înființarea Partidului Național Român, al cărui prim președinte a fost (în 1869). S-a implicat intens (inclusiv financiar) în activități culturale și sociale.

⁶ Nică Iancu-Iancovici (1821-1903), lăutar român, culegător de folclor. În 1861 l-a întâmpinat cu „Deșteaptă-te, române!” pe noul prefect al Lugojuului. I-a inspirat pe Ion Vidu, pe Filaret Barbu și pe Tiberiu Brediceanu.

⁷ Ioan Vlad era fiul învățătorului din Leta Mare, localitate de lângă Oradea, actualmente situată pe teritoriul Ungariei.

⁸ Sofia Vlad-Rădulescu și soacra ei, Catarina Vlad, au publicat un necrolog în „Luminătorul”, IV, 1883, nr. 101, care conține această informație.

⁹ Eftimie Murgu – jurist, avocat, profesor de filosofie, doctor al Universității din Pesta. Revoluționar pașoptist, republican, adversar al absolutismului habsburgic. Deputat în Parlamentul revoluționar maghiar în timpul revoluției de la 1848. A militat pentru unitatea românilor și a prezidar, în iunie 1848, Marea Sdunare națională de la Lugoj. În 1849 i-a înmânat lui Avram Iancu noua lege a naționalităților. A murit la Buda, în 1870. În 1932, osemintele lui au fost aduse la Lugoj și reînhumate în capela cimitirului ortodox.

o doamnă care ar fi vrut să ia locul. (cf. Stan, Luchescu 2009: 30-31)¹⁰. În urma acestui neplăcut episod bucureștean, Sofia Vlad-Rădulescu s-a întors în Banat. Între 1887-1889, a urmat cursurile Institutului Pedagogic Diecezan Greco-Oriental Român din Caransebeș. În 1897, s-a stabilit la München împreună cu una dintre fiice, Laura, pe care o înscrie la Academia de Arte Plastice. Pe când avea deja 50 de ani, în 1901, Sofia Vlad-Rădulescu a audiat ca studentă, timp de patru semestre, cursurile de filosofie și pedagogie ale Universității. Era, din nou, o precursoră: una dintre primele femei admise în învățământul superior din München. S-a întors la Lugoj în 1903, la fel de energică și devotată culturii, pasionată de teatru, de muzică și de graiul bănățean. Un portret entuziast, care surprinde un caracter și un stil de viață, i-a făcut Al. Bistrițianu: „Sofia Vlad [...] a fost nu numai o soție și o mamă model, dar și o intelectuală, o talentată mânătoare a condeiului și o subtilă cunoscătoare a clavierului. Deși mamă a patru copii și cu o gospodărie grea – care totuși a putut fi luată ca exemplu pentru priceperea și hărnicia celei care o conduce - S. V.-Rădulescu își găsea și clipe libere de tănuire cu ea însăși, de încântări imateriale, spre care o îndemna sufletul ei înmiresmai de farmecul artei. Scria atunci câteva versuri, compunea o melodie, desena un portret...” (Bistrițianu 1943: V)

Sofia Vlad-Rădulescu a oferit culegeri și prelucrări din folclor, a făcut traduceri din germană, a scris articole cu tentă literară în „Familia” și „Luminătorul”, epigrame și meditații, a semnat texte originale pe teme muzicale și teatrale, a propus spre lectură sau reprezentare creații dramaturgice (mai ales dedicate copiilor). *La Maial*¹¹ a fost pusă în scenă în premieră în 1882, printre actori aflându-se Victor Vlad, dar și Tiberiu și Caius Brediceanu, iar *Recept pentru soacre* s-a jucat la Lugoj în 1891, ca prolog la premiera operetei *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu. Finalizată în 1905, *Oala cu galbeni. Piesă populară în dialect bănățean, în 4 acte, o scenă și un întreact*, a fost publicată la Tipografia Ludovic Sziklai din Lugoj, „Biblioteca amatorilor de teatru”, nr. 9 și în revista „Luceafărul”, 1908). Piesa a fost jucată la Lugoj în iunie 1907 (cf. „Drapelul” 1907: 3) (așadar, înainte de a fi publicată) și în 1914, la Teatru Orășenesc. O traducere inedită a fost piesa *Resbelul vesel*, operă muzicală în trei acte, de C. Zell și Richard Genee, muzica de Johann Strauss (cf. Iliescu 2002: 24). A tradus, de asemenea, textul mai multor lieduri, dar și *Mănușa* de Fr. Schiller, poem prezentat în 1888 la una dintre seratele literar-muzicale organizate la Lugoj. Tot din germană a transpus Sofia Vlad-Rădulescu basmul *Roza din spini*¹², într-o adaptare scenică prezentată în premieră în 1888, la Hotelul „Concordia” (în distribuție aflându-se și Laura Vlad), dar și în 1905, într-un spectacol organizat de „Reuniunea Română de Lectură” din Lugoj, în regia Elenei Dobrin-Rădulescu. În distribuție se aflau nume importante ale vieții socio-culturale bănățene: membri ai familiei Dobrin, dar și Traian Grozăvescu¹³, cel care va deveni un tenor apreciat de marii muzicieni ai lumii. În antracte, tineri lugojeni ofereau întotdeauna mici concerte (cf. Stan, Luchescu 2009: 34-35). Deși (cu mici excepții) nu au greutate estetică, producțiile Sofiei

¹⁰Detaliile sunt povestite într-o scrisoare a lui Victor Babeș către tatăl său, Vincențiu Babeș. Cu însemnări din 2 noiembrie 1887, de la „Hôtel de France”, scrisoarea a fost descoperită de Lucian Blaga în dosarul „Vincențiu Babeș” de la Institutul de istorie și Filosofie din Cluj. O copie dactilografiată a ajuns la Caius Brediceanu, prin intermediul Cornелиei Blaga, apoi a fost transmisă Laurei Vlad.

¹¹Piesa fost publicată în „Familia”, XXVI, 1890, nr. 1, p. 4-6.

¹²Piesa, prelucrată după basmul *Dornröschen*, a fost publicată în 1923 la Editura Ioan Baci, „Biblioteca teatrală pentru copii”, nr. 12, Tipografia Adolf Auspitz, Lugoj.

¹³Traian Grozăvescu (1895-1927), tenor român cu studii de drept și de muzică la Viena. A debutat la Cluj în 1919, a cântat la Opera din Viena, Berlin și Budapesta. A fost împușcat de soția sa, într-un acces de gelozie. Peste câteva săptămâni, urma să cânte la Metropolitan Opera din New York.

Vlad-Rădulescu au avut un impact deosebit în viața culturală a vremii. Autoarea a fost întotdeauna onestă, atentă la indicarea corectă a izvoarelor străine. Nu meritul personal o interesa, ci efectul public al trudei individuale, puse în slujba valorilor naționale.

Pasionată de muzică, Sofia Vlad-Rădulescu a scris în 1871 un cântec de leagăn, cu care îl adormea pe primul ei copil, Victor. Acest cântec a fost tradus în limba germană de L. V. Fischer și armonizat de Louis Wiest (cf. Cosma Jr. 1936: 8-9). Printre compozițiile de mai târziu ale Sofiei Vlad-Rădulescu (armonizări de dansuri românești și prelucrări de cântece lăutărești) se află *Cântecul ciobanului*, doinele *Lăcirmioară* și *Primăvara*, însă „ceea ce îi conferă [...] prioritate în istoria muzicii românești este culegerea și transcrierea pentru pian a jocului *Ana Lugojana* (prelucrat ulterior pentru cor de Ion Vidu). [...] A desfășurat o muncă asiduă, de pionierat, în folcloristica muzicală, intuind importanța capitală a conservării și valorificării folclorului autentic românesc. A contribuit la propagarea muzicii clasice apusene, la formarea gustului estetic pentru receptarea acesteia și dezvoltarea muzicii instrumentale.” (Cosma Jr. 1936: 36-37) În 1915, Sofia Vlad-Rădulescu s-a retras la Chizătău, în casa părintească. La Chizătău, Sofia Vlad-Rădulescu s-a numărat printre organizatorii primelor trei ediții ale Olimpiadelor Corale (1922-1924). La 80 de ani, a acompaniat-o la pian pe Laura într-un concert comemorativ Beethoven, în 1933. A fost ultima apariție în public la Sofiei Vlad-Rădulescu (cf. Cosma 1936: 33). A murit în 5 aprilie 1944. Avea 93 de ani. Pe fiul ei, măcinat de tuberculoză, îl înmormântase în 1896, pe când Victor Vlad avea 26 de ani.

O influență importantă asupra lui Victor Vlad a avut unchiul său, Constantin Rădulescu junior. S-a născut la Lugoj în 15 iunie 1858, al patrulea fiu al inginerului și avocatului Constantin Rădulescu (1824-1895), primar în trei legislaturi, și al Paulinei, descendentă a unor meseriași lugojeni întemnițați pentru că au făcut parte din Societatea secretă „Constituția”. La Lugoj, Constantin Rădulescu a înființat banca „Lugojana”, iar soția lui, Paulina, a condus „Reuniunea Femeilor Române”. Fratele mai mare al Sofiei Rădulescu, Gheorghe, a fost farmacist la Curtea Regală din Budapesta.

Constantin Rădulescu jr. a urmat Școala Confesională Ortodoxă Română din Lugoj și apoi Facultatea de Medicină la Budapesta, cu licența în 1881. A devenit medic chirurg și, după un an de practică la Budapesta, s-a stabilit la București. După decesul lui Ioan Vlad, Constantin Rădulescu jr. l-a sprijinit constant pe Victor. A participat ca medic chirurg la Războiul sârbo-bulgar, la solicitarea guvernului sârb. În 1888, s-a căsătorit cu Zoe Boerescu, fiica lui Vasile Boerescu, profesor de drept la Universitatea bucureșteană și vechi luptător pașoptist. A colaborat la *Enciclopedia Română* (coordonată de Corneliu Diaconovici), ocupându-se de noțiunile și de planșele cu caracter medical. S-a stins în 8 martie 1936, la București (cf. Stan, Luchescu 2009: 51-53).

De Școala Militară sunt legate primele încercări literare ale lui Victor Vlad – încercări care nu au fost lipsite de controversă. Când, în 1961, Virgil Birou a publicat un articol despre carnetul de buzunar al lui Victor Vlad (oferit de avocatul C. Dobrin) și care conținea 11 poezii, lucrurile au început să se limpezească. Carnetul purta semnătura autorului și data (1887) iar cele 11 poezii erau *Cătănie*, *În mijlocul codrului*, *Într-o noapte*, *Cei trei amici ai omului*, *Pe câmpul de luptă*, *O umbră sfântă*, *Inimi negre*, *Fluturașul*, la care se adaugă trei fabule versificate (*Lupul și cocorul*, *Câinele și lupul*, *Vupoii și strugurii*). Luând în considerare grafia și conținutul, Virgil Birou a ajuns la concluzia că unele poezii au fost scrise înainte de 1887, susținând că Victor Vlad s-a transferat la Iași în 1886. Dar autorul articolului a făcut o eroare. Victor Vlad a urmat Școala militară din Craiova timp de doi ani (1885-1886 și 1886-1887, parțial) iar la Iași a stat trei ani (1887-1888, 1888-1889, 1889-1890). De la Craiova, în 14 februarie 1887, a trimis mătușii sale Elena Dobrin o scrisoare în care îi

povestește despre „reușita” poeziilor lui, pe care profesorul de română Mihai Strajanu¹⁴ le-a apreciat ca fiind cu „idei bogate și bine țesute” (apud Vintilescu 1967: 129). Victor Vlad a transcris în epistolă poezia *Pe câmpul de luptă* și i-a cerut mătușii adresa revistei „Familia” a lui Iosif Vulcan. Dat fiind că *Pe câmpul de luptă* a deschis atât carnetul de buzunar cât și seria promisă Elenei Dobrin, probabil a fost și prima poezie a lui Victor Vlad, văzută și corectată de profesorul Strajanu. Este și opinia lui Virgil Vintilescu, susținută în monografia apărută în 1967 și reluată zece ani mai târziu, într-un articol din „Orizont” (Vintilescu 1977:3). Cât despre plecarea lui Victor Vlad la Iași, monograful a explicat-o prin influența profesorului Strajanu, care credea că în atmosfera junimistă tânărul talentat are mai multe șanse de evoluție. Poate chiar Strajanu (sau alt junimist) l-a prezentat pe Victor Vlad lui Titu Maiorescu, care va luat act nu numai de compozițiile petice ale tânărului bănățean, ci și de încercările lui teatrale.

Scrise în limba literară (la fel ca proza și piesele de teatru), primele încercări poetice ale lui Victor Vlad sunt, prin urmare, fabule versificate (cu subiecte date de profesorul Strajanu) și un șir de compoziții pe teme față de care autorul lor se simțea apropiat afectiv: satul (trei dintre poezii sunt concentrate asupra lui) și viața militară (*Cătănie*, *În mijlocul codrului*). Bunăoară, *Pe câmpul de luptă* a fost o poezie dezvoltată pe un subiect schițat de profesorul Strajanu. Se sărbătoreau zece ani de la Războiul de independență și Victor Vlad era sub impresia lecturilor din *Ostașii noștri*, faimosul ciclu de poezii semnate de Vasile Alecsandri (cf. Vintilescu 1967: 133). Versificația acestei poezii e, desigur, forțată. Dar ceea ce ar fi, totuși, de remarcat la această primă încercare poetică este autenticitatea trăirilor, la care s-ar putea adăuga gradarea laborioasă a faptelor.

Cele 11 poezii din carnetul de buzunar sugerează că preocupările poetice ale lui Victor Vlad nu au fost întâmplătoare, așa cum pretindea, de pildă, Tancred Bănățeanu (Bănățeanu 1942: 15), ci au început să apară foarte devreme, probabil chiar înainte ca autorul lor să fi împlinit 16 ani. Prima poezie publicată de Victor Vlad în periodicele vremii, a fost *Toaca la Logoj* (în „Dreptatea”, 1894, nr. 54)¹⁵, scrisă în graiul bănățean și menită să surprindă atmosfera încărcată de emoție și de bucurie din preajma Paștelui. Aflată pe muchia dintre laudă și glumă inofensivă, *Toaca la Logoj* împletește pasiunea pusă într-un gest încărcat de rezonanță spirituală cu superstiția șugubeață a „ghiocului”. Cornel Ungureanu accentua că „literatura dialectală păstrează, conservă, revitalizează <<limba veche și-nțeleaptă>>. Recuperează imagini ale comunității rurale. Ale enclavelor. Dar într-un timp în care cultura a devenit a elitelor, într-un timp în care ritmul transformărilor culturale devine tot mai asasin, e greu să înțelegem că mai există literatură care păstrează cuvinte și imagini din spațiile insulare – din enclavele conservatoare. [...]. Ele (textele, n. n.) aparțin unui stil de a înțelege evenimentul – de a-l comenta. E recuperarea carnavalului, a timpului sărbătoresc: a barocului etnografic bănățean evocat de Blaga, pus sub semnul întrebării după Unire.” (Boldureanu, Dănilă, Ungureanu 2011: 7-8).

Scrisoare Bincii a avut ca titlu inițial *Carce în dăpărce* și a deschis volumul postum editat de Valeriu Braniște. Binca a fost un personaj real, care a trăit la Chizătău și, după mărturiile lui Sever Șepețian (apud Stan, Luchescu 2009: 69), se pare că a fost prima dragoste a lui Victor, pe la 13-14 ani. Poemul o aduce în prim-plan pe Binca, înstrătată de absența iubitului ei, Trăilă plecat în cătănie: „Înimioara îi zdrobită/ Îi topită,/ Opărită,/ Fiin'că, viedz, biata-i ugită,/ Moartă-n dor, după Trăilă.” (Vlad Delamarina 1972: 33) Ruptă de lume,

¹⁴Mihai Strajanu., licențiat în Litere și Filosofie, cu un doctorat în filosofie, a fost profesor la Iași, Botoșani, București și Craiova. Colaborator la “Convorbiri literare”. Autor de manuale apreciate în epocă.

¹⁵ Pseudonimul cu care a semnat mai multe lucrări în „Dreptatea” a fost Delamarina. Pentru ușurința folosirii numelui propriu în vorbire și text, s-a impus forma Delamarina.

neinteresată nici de joc, nici de hainele de sărbătoare, Binca se bucură la vestea că iubitul ei a ajuns căprar, așa că se duce repede la un evreu care știe carte și îl plătește pentru a-i scrie lui Trăilă. Ceea ce îi dictează evreului reușește să contureze mentalitatea țărăncii îndrăgostite, bine ancorate viața de zi cu zi (cu muncile și ritmurile ei) și incapabile de efervescentă patetică. Printr-un anume confort domestic al gospodăriei țărănești, depistabil în versurile lui Delamarina și printr-o sensibilitate nobilă, ludic înfățișată, care iese delicat la suprafața textului, poeziile în grai sunt departe de literatura dialectală ostentativă. Atributele lui Trăilă (istețime și mândrie) sunt trecute prin filtrul unui umor de bună calitate, în timp ce sentimentele Bincii se lasă arhitecturate (în cele 3 episoade ale poeziei) conform unei așezări în lume care ține cont de discreție jovială și de bună-cuviință, nu de patos inflamant.

Tot erosul, dar în alte dimensiuni al lui, este subiectul poeziei *Mă, Cimișe!*, în care flăcăul îndrăgostit își exprimă gelozia față de râul Timiș, cel care, ca un tânăr exuberant și seducător, atrage fetele în brațele lui: „Mă, Cimișe, făt frumos,/ Făt frumoș și drăgăstos,/ Ieși viclean pă vreme caldă,/ Cu răcoare și cu pești/ Fiecele mi le momești.”... Componenta nevinovăției ludice, pe care se altoiește atracția față de pierderea în imensitatea mării, dă specificul acestei poezii: „Dunărea, ca un potop,/ Mi ce-nghice ca p-un strop/ Și-apoi ceneacă și-n mare!// D-aș trăi ca ciine, mă, / N-aș crânci; înneșie-mă!” (Vlad Delamarina 1972: 49) Se vede că veselia jocului erotic inocent se dublată, pe neașteptate, de o reflexivitate plastică, abia sugerată, care conferă acestei poezii sprintare o altă greutate.

Despre *Mă, Cimișe!* s-au adunat păreri diferite. A fost asemănată cu *Prahova* lui Coșbuc și s-a subliniat deosebirea între poeți – bănățeanul subiectiv și năsăudeanul obiectiv (Chendi 1901: 27), în timp ce alte voci au susținut că diferențele nu vin din structura firii, ci din sentimentele exprimate în versuri (Vintilescu 1967: 144-145). Monograful și-a probat opinia prin faptul că singura asemănare între cele două poeme este personificarea râurilor, dar în schimb, poezia lui Delamarina se apropie mai mult de *Vântul* lui Coșbuc. Concluzia ar fi ceea că „Delamarina nu va evita sentimentele înalte, ci le va prezenta realist, convingându-ne de autenticitatea lor. Preferința sa nu vor fi așadar posteminescienii, ci Coșbuc” (Vintilescu 1967: 137), opunându-se lui Ion Popovici-Bănățeanul, admirator ale eminescianismului.

Dragostea și jocul sunt iremediabil sudate în *D-a baba oarba* și în *N-am ghișit-o* – ultima, poezie a neputinței de fixare a iubirii, disipate ludic pe mai multe chipuri. Amărăciunea flăcăului rămas singur, fără „ortacă”, este însă deviată (procedeu exploatat în multe poezii) spre un final neprevăzut, în care apăsarea sufletească se lasă înlocuită de optimism. Cheia acestei devieri constă în autoironie și umor, ambele contribuind la închegarea unei atmosfere de substanțială voioșie. Nici *Baş sămnu’...!* nu se îndepărtează de această formulă. De această dată, punctul de plecare îl constituie o iubire neîmpărtășită. Un îndrăgostit nefericit că fata nu-l iubește insistă să primească un semn de afecțiune. Iar când primește dovada categorică de respingere, îi deformează mesajul potrivit așteptărilor lui excesive. Nefericitul Gavrilă ar fi putut impulsivitatea o atitudine elegiacă, dar Delamarina nu se oprește asupra eșecurilor, nu se plânge, nu caută fiorul compasiunii. Pe el îl atrage bucuria de dincolo de suprafața încruntării și veselia deghizată în melancolie. Îl seduce malformarea produsă de inadecvare. Căci inadecvat se dovedește Gavrilă, când iubește îndărătnic pe cineva care nu îi este potrivit, așa cum tot inadecvat traduce un mesaj care îi arată limpede situația lui eronată în lume. Ceea ce ar fi putut fi o elegie a ratării în iubire devine, prin întorsătura pe care o dă discursului Delamarina, o seducătoare comicărie.

Dar nu toate poeziile în grai bănățean au comicul ca tonalitate principală. Tristețea provocată de abandonarea potului popular se transformă chiar în muștrare în *Lu’ Ana lu’ Gica* iar *Unui ghigăr! rumân întors la pere* este o satiră necruțătoare focalizată asupra celui care își abandonează limba și obiceiurile: „Și tu calși aristocratic/ Nu mai știi niși rumânesce,/ Ce-ai

întors dân școli sălbacic,/ Prost rumân și mut ca-un pesce, / Ghigârlos,/ Cu țol frumos,/ Până-n os/ Tot cicălos!”... (Vlad Delamarina 1972: 73-74) Delamarina se substituie aici țăranului bănățean pentru care păstrarea demnității naționale era (în contextul veacului al XIX-lea) un reper fundamental. Discrepanțele între mentalitatea tradițională și noul orizont al așteptării apare și în *Pământu*, unde reacția unei doamne murdărite pe mânușă cu pământ este malițios ironizată.

Cea mai cunoscută poezie a lui Victor Vlad Delamarina este, fără doar și poate, *Ăl mai tare om din lume*. Inspirat de spectacolele trupelor ambulante care i-au marcat copilăria, discursul urmărește toate etapele unei narațiuni, începând cu crearea atmosferei de bălci până la întâmplarea propriu-zisă. „Carnavalul, petrecerea, bucuria de a trăi sărbătoarea, de a fi împreună cu ceilalți, fac din literatura dialectală o creație cu statut special. «Barocul bănățean», descoperit de Blaga (și supralicitat de analiștii culturilor locale) își poate descoperi în poezia dialectală un tip de afirmare.” (Ungureanu 2003: 37) Opoziția dintre neamțul lăudăros („ăl mai tare”) și românul modest și curajos este valorificată cu naturelețe și umor în versuri dinamice și magnetizante prin acumularea de amănunte descriptive și de energii fluide. Nu atât fonetismul regional (mai important ca pondere decât lexicul bănățean) sau semantica subversivă a numelui propriu (Sandu Blegia) catalizează umorul din versurile lui Delamarina, cât savoarea cu care se pun în scenă beatitudinea derizorie și revelarea meritorie a adevărului. Versurile forjează teatralitatea și sinceritatea (ba chiar naivitatea) omului într-un creuzet din care se succed, învolburate, imagini de o netăgăduită expresivitate (fonică și dinamică): „Să râgea néamțu dă Sandu,/ Dară Sandu, fișiorandu,/ Mi-l cuprinsă dă subsuoară/ Și nu să lăsă cu „doară”!/ Strânje-! Sușie-! Zî-i pă nume!/ Ălui mai tare om din lume!// Gâfâia neamțu, - a silă/ Dar lui Blegia nu-i fu milă.../ Hopa-țupa, țupa-hopă/ Ș’o găsit néamțoiu popa!/ Țâne-l, lasă-! Ia-l dă mână!/ Zdup cu néamțu în țărână!” (Vlad Delamarina 1972: 44)

Dincolo de divertismentul spectacular, se întrevide în poezia dialectală a lui Victor Vlad Delamarina și un tip de afirmare a valorilor locale, „o formă de a rezista și a de a diferenția de ceilalți. [...] Chiar dacă nu e un scriitor mare, chiar dacă e departe de autorii însemnați ai momentului (care sunt Coșbuc, Goga, dar și Maria Cuțan, zice Maiorescu), tânărul mort la 26 de ani are o importanță deosebită: exprimă un moment inaugural.” (Ungureanu 2003: 34)

De cu totul altă factură față de spectacularul din *Ăl mai tare om din lume* este *Țucă-l moșu*, o poezie de o gravitate nemaîntâlnită la Victor Vlad Delamarina. Incluzând un portret moral al moșului, „biet suflet chinuit”, poezia reușește să contureze o imaginea reverberantă - bătrânul cerșetor pe care ochii copilului îl văd în aura sfințeniei: „Chipul lui bătrân și dulșie/ Samână, mă gângeam ieu./ Baș cu a lu Dumnezeu/ Și-m’venea să fac și crușie.” (Vlad Delamarina 1972: 52) Sobră, nostalgică, îndurerată, de un dramatism subtil, *Țucă-l moșu* e una dintre reușitele poetice ale autorului. Forma ei timpurie a fost cea din *Inimi negre*, poezie inclusă în carnetul negru scos la iveală de Virgil Birou.

Despre influențele folclorice în poezia lui Delamarina s-a scris acum mai mult de un secol, identificându-se anecdote populare versificate: *Coadă vulpii*, *Poezie și proză*, *D-a baba oarba*, *Păpricașul nașului*, *Calu’ lu’ Doancă* (Bănățeanu 1942: 15). Dar, dintre ele, *D-a baba oarba* și *Poezie și proză* au fost într-atât prelucrate încât caracterul anecdotic e dificil de identificat. „Anecdotele pure ale lui Delamarina îl apropie de cel mai reprezentativ scriitor român, în acest sens, Anton Pann. Stimulentul de a se orienta spre astfel de compoziții a putut veni și din partea profesorului său de limba română de la liceul militar din Craiova, Mihail Strajanu, cel care obișuia să le dea elevilor fabule, anecdote în versuri, spre a le transpune în proză. Delamarina [...] a preferat să le prelucreze în versuri.” (Vintilescu 1967:

172) În cazul poeziilor *Coada vulpii și Păpricașul nașului*, autorul însuși a precizat sursa folclorică, notând în subtitlu „După auzăcie”.

Dar folclorul și valorificarea graiului bănățean nu au limitat aria de desfășurare poetică a tânărului autor, ca dovadă că cea de-a doua poezie publicată de autor în timpul vieții (în „Dreptatea”, 1894, nr. 64) a fost scrisă în limba literară, ca satiră îndreptată împotriva epigonismului eminescian: *Liricul modern*. De aceeași factură tematică și cu aceeași verificare zglobie este *Poeților profunzi*: „Eteric crezi al său sonet;/ Când colo-i: mămăligă!” (Vlad Delamarina 1972: 82)

Este limpede că pe Victor Vlad îl interesa să caute alte mijloace de expresie și să denunțe sentimentalismul stătut. De pildă, versuri în care stăpânesc erosul și aluzia inteligentă, nu lipsită de umor, sunt cele care alcătuiesc *Luna*, care iese în evidență prin gradarea tensiunii erotice pe coordonate ludic-umoristice: „Colo-n fundul grădiniței/ Stan săruturi vrea să puie/ Pe gurița Smărăndiței./ Luna suie!// Fata a silă se-nvoiește/ O guriță, numai una!/ Stan ia o sută voinicește./ Râde luna!” (Vlad Delamarina 1972: 78)

Nu prin densitate a ideilor, subtilitate expresivă sau tehnică se remarcă Delamarina, ci prin atitudinea (lipsită de echivoc) împotriva mistificărilor emfatică și a sentimentalismului rânced. Ocoleşte baia de senzații amețitoare, pentru a se concentra asupra unei „povești” cu mesaj. Atent la caractere, analist al atitudinilor și degustător al vorbirii, tânărul autor are vocația căutărilor. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, poezia în grai era un filon neatins în cultura română. Delamarina îl descoperă, îl urmează și îl valorifică, deschizând calea altor generații care să-l exploateze mai departe. George Gârda¹⁶, Petru E. Oancea (Tata Oancea)¹⁷ și Marius Munteanu¹⁸ sunt doar câțiva dintre scriitorii bănățeni care au ales, după Victor Vlad Delamarina, drumul poeziei în grai.

Bibliografie

Bănățeanu 1942: Tancred Bănățeanu, *Poezia dialectală și Victor Vlad Delamarina*, „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 8.

Bistrițianu 1936: Alexandru Bistrițianu, *Introducere la Victor Vlad Delamarina, Poezii în grai bănățean*, Timișoara, Editura Luceafărul.

Bistrițianu 1943: Alexandru Bistrițianu, *Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bănățeanul*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.

Boldureanu, Dănilă, Ungureanu 2011: Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănățene (poezie, proză, teatru), 1891-2011*, Timișoara, Editura Universității de Vest.

Chendi 1901: Ilarie Chendi, *Zece ani de mișcare literară în Transilvania*, „Familia”, nr. 3.

Cosma Jr. 1936: Aurel Cosma Jr., *Introducere în Victor Vlad Delamarina, Schițele mele de călătorie*, Timișoara, Biblioteca „Luceafărul”.

Iliescu 2002: Ion Iiescu, *Victor Vlad Delamarina. Secvențe de istorie literară*, Timișoara, Editura Mirton.

¹⁶ George Gârda (1879-1948), avocat, om politic, deputat în Parlamentul României.

¹⁷ Petru E. Oancea (1881-1973), autodidact fără o profesie stabilă; a fost hamal, zilier, plugar, lemnar, funcționar inferior, zețar, sculptor, pictor, editor al revistei bilunare „Vasiova” (1929-1947). A avut o bibliotecă impresionantă, de peste 5000 de volume. O carte ludic-riguroasă i-a fost dedicată de Cornel Ungureanu, *Introducere în viața și opera lui Petru E. Oancea (Tata Pancea)*, Reșița, Editura Modus P. H. 1999.

¹⁸ Marius Munteanu (1920-2005), profesor, bibliotecar. A înzestrat poezia dialectală cu certe atribute estetice.

Maioreescu 1898: Titu Maioreescu, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina*, „Convorbiri literare”, 1898, nr. 2.

Stan, Luchescu 2009: Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Victor Vlad Delamarina și familia sa: contribuții biografice*, Timișoara Editura Eurostampa.

Ungureanu 2003: Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV, *Banatul*, Pitești, Editura Paralela 45.

Vintilescu 1967: Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*, Timișoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creației Populare.

Vintilescu 1977: Virgil Vintilescu, *Un debut literar sub semnul independenței*, „Orizont”, nr. 9.

Vlad Delamarina 1972: Victor Vlad Delamarina, *Ăl mai tare om din lume: versuri, proză memorialistică, scrisori*, ediție îngrijită și prefată de Simion Dima, Timișoara, Editura Facla, 1972